

“Çok Ayakta Duruyor Az Oturuyoruz” ya da *Ev* Neyi İma Eder?

Ali SALİ

“Kim çalacak evimin kapısını?
Kapı açıktır girilir
Kapı kapalıdır korkulur
Kapımın dışında atar hayatın kalbi.”

Pierre Albert - Birot

Tırnak içine alarak yazının başlığına çektiğimiz ifade modern Türk şiirinin önemli isimlerinden Yahya Kemal’e *ait* bir ifade. 1922 yılında yazdığı bir yazıda kullanmış bu ifadeyi şair. Yazının ilerleyen kısmında bu ifadeye döneceğiz. Şimdilik bu ifadenin kime *ait* olduğunu hatırlatıp geçelim!

Bilindiği gibi mekân, üzerine en fazla eser üretilen kavramlardan biri oldu. “*Mekânın Poetikası*” üzerine, “*mekânın fenomenolojisi*” üzerine çalışılmış, “*mekân - hayat tarzı*”, hakkında birçok eli kalem tutan şahsiyetin ilgisini çekmiş meseleler arasında yer alır. Mekân üzerine çalışılır da *ev* üzerine çalışılmaz mı? Tabii ki çalışılmış. *Ev* ve *evin* unsurlarından biri olan *odanın* edebî kamunun yoğun bir biçimde ilgi alanına girmesi İngiliz yazar Virginia Woolf’un *Kendine Ait Bir Oda* ismiyle Türkçeye de kazandırılan eseri üzerine olmuş. Yazar “yazmak” için gerekli olanlar arasında sayar *kendine ait bir odayı*. Bir odan var ise, yazacak bir kalem ile, yazıyı kaydedeceğin bir kağıt yeterlidir yazmak için.

Yirminci yüzyılın önemli felsefecilerinden Gaston Bachelard *evin* ruhunun ortaya çıkarılması için iki temel bağıntı izleğinden söz eder:

“1- *Ev, dikey bir varlık olarak düşünülür. Aşağıdan yukarı yükselir. Dikeyliği yönünde farklılaşır. Dikeylik bilincimize seslenen kavramlardan biridir.*

2- *Ev, yoğunlaşmış bir varlık olarak düşünülür. Odaklanma bilincimize seslenir.”*

Evin bize hem dağınık imgeler, hem de bir imgeler bütünü sunduğu *ev* üzerine çalışanlar tarafından söylenegelmektedir. Özellikle *evin* şiirsel imgeler arasındaki yeriyle ilgili çalışanlar tarafından. İmgeleri çekim gücü olarak adlandırılabilir bir gücün *evin* çevresinde toplandığı belirtilir.

Evimiz bizim dünyadaki bize *ait* köşemizdir. Bizim ilk evrenimizdir *evimiz*. Tabii burada *evden* söz ederken mekân olarak *evi* kastediyoruz. Yoksa yine hepiniz hatırlarsınız Martin Heidegger dil için bu mefhumu kullanmaktadır: “*Dil varlığın evidir.*” Varlık ve onun mekânı ve bu mekânın imkânları konusunda söylenen böyle bir cümlelerin *neye* işaret ettiği, üzerinde ciddi olarak durulması gereken bir hâli *ima* etmektedir aynı zamanda. Fakat biz bu yazıda meselenin bu boyutlarına girmeyeceğiz. Modern Türk şiirinin önemli isimleri arasında yer alan Yahya Kemal’in 1922 yılında yazdığı bir yazıya, mümkün olduğunca herhangi bir yorum getirmeden değinmeye çalışacağız!

“Türk milletinin göçebe bir millet olduğu” zihinlerimize mıh gibi çakılmış bir tarihî gerçeklik olarak çıkarılır önümüze. Bu yazıda ayrıca Gilles Deleuze’un ne Bin Yayla’da, ne de göçebe biliminde geliştirdiği teorilere, flanörlüğe ve bu kelimenin tedariklerine de girmeyeceğiz. Yazının bağlamı Deleuze’e değinmeyi gerektirse de sadece Yahya Kemal’in 1922 Mart ayında *Tevhid -i Efkâr*’da yayınladığı yazısında dile getirdiği birkaç noktaya değineceğiz. Yazarın 1922 yılında yok olduğunu iddia ettiği bir tarzın, bugün varlığından söz edilebilir mi, onu teşrih masasına yatırmak gerekir mi üzerinde durulmalı bence. Fakat bu teşrih masasını da bu yazıda kullanmayacağız.

“Türk Evi” ismini taşıyan Yahya Kemal’in yazısı kimden alıntı yaptığını belirtmediği için bizim de bilemediğimiz bir şairden bir mısra ile açılıyor: “*Misâfirim vatanın bir harâbezârında*”. Şair (alıntılanan mısraın şairi değil, yazıyı yazan şair) son zamanların Türkü için bu mısraın canlı bir levha işlevi gördüğünü, herkesin bu vatanın misafiri olduğunu gösterdiğini söylüyor. Yahya Kemal misafirin, bulunduğu mekânda geçiciliğine eğilmemiş, ama misafir kelimesinin aynı zamanda bir geçiciliğe de işaret ettiğine dikkat çekerek, bu kelimenin tedariklerinden hareketle çok daha farklı bir metin ortaya koyabilirdi. Bu metnin nasıl bir metin olabileceği üzerinde de duracak değiliz. Üstelik bu yazı bir Yahya Kemal eleştirisi yazısı da değil. Misafir kelimesinin tedarikleri üzerine de eğilmeyeceğiz. Yahya Kemal de zaten bu mısradan hareketle sadece misafirliğe değinip geçmekte.

Burada hemen bir hatırlatmada bulunalım: Yine hatırlanacağı üzere bugün etimolojisi üzerine düşünmeden kullandığımız *ev* kelimesi en eski Türkçede kullanıldığı tespit edilen *eb* kelimesinden dönüşerek yerini almıştır dilimizde. *Eb* kelimesinin ise sözünü ettiğimiz o en eski Türkçede *çadır* anlamına geldiğini, *çadırı* çağrıştıran kelimelerle birlikte kullanıldığını bugün biliyoruz. Yahya Kemal’in, yazısında kullandığı bu *ev* kelimesinin kökeninin *eb* olduğunu bilip bilmediği, bugün bizim için meçhul. *Ev* kelimesini Türk kelimesiyle bir tamlama içinde kullanan şairin kelimenin kökenine ilişkin bir *imada* bulunmadığını yazıyı okuyunca tespit ediyoruz. *Ev* kelimesinin kökeni üzerine herhangi bir *imada* bulunmayan şair, Türklerin tarihinin ilk dönemlerine atıfta bulunarak mekân olarak *çadırı* kullandıklarına

işaret eden cümleler kuruyor yazıda. Bu hatırlatmayı yaptıktan sonra Yahya Kemal'in yazısına dönebiliriz tekrar.

Misafir kelimesine, ama hemen bir başka geçici hâle işaret eden cümleyle ev hâllerine değiniyor yazının daha ilk paragrafında. Mesela “*Yakın vakitlere kadar kiracı sıfatı müstahkar bir sıfattı: Mahalle kiracının vücudunu hissederdi; şimdi ne bu sıfatın mânâsı kaldı, ne de bu his.*” Yazının yayımlandığı tarihin 1922 olduğunu hatırlatırsak, şairin bu tespitin hemen ardından toplum hayatını sarsan peş peşe yaşanan göçlerin ardından toplumun içine düştüğü durum ve toplum içinde kendine bir yer bulabilen fikirlerde meydana gelen durumu anlamakta zorlanmayız. Şairin tanıklığında mahalle hayatı ve mahalledeki kiracıların mahalle sakinleri tarafından nasıl hissedildiği üzerine bazı ayrıntı sayılabilecek sahneler ve tespitler okumak, dönemin en azından hayat algısını görmemize imkân sağlayabilirdi. Fakat şair bir başka meseleyle ilgili zihnini meşgul eden konuya hasrettiği için yazısını, maalesef o zevkten mahrum kalıyoruz.

Ev ile ilgili, bu kelimenin tedariklerini kullanarak asıl meşgul olmak istediği meseleye ancak üçüncü paragrafta girer şair: “(*...*) *lisânımızda izdivaç kelimesi evlenmek masdarıyla ifâde olunur. İzdivaç etmiş erkeğe ve kadına evli denilir, ev bark hayatta en güzel bir kıymeti ifâde eder. Ev kadını kadınlığa izâfe edilen en yüksek sıfattır. Bilâkis bekâr ve içgüveyisi hoş telaffuz olunur kelimelerden değildirler. Böyle uzun süren bir göçebe hayâtından bezeceğimiz tabî idi.*”

Ev kelimesinin tedariklerinden birkaçını hatırlattıktan sonra Yahya Kemal asıl meseleye şu cümleyle işaret ediyor: “*Türk evi bozulduktan sonra yalnız ev zevkini değil, cedlerimizden yere yurda çok bağlı olduklarını da unuttuk.*” Şair kökenlerini belki Tanzimat öncesine kadar götürebileceğimiz *garbzedeler* eleştirisine bu cümlesinden sonra ancak girebilmekte. Şaire göre Avrupa'dan aldıkları *yarım ilim* ile felsefe yaptığını sanan tarihçiler, yazarlar Türklerin göçebe bir halk olduğunu binlerce kez yazmışlar, bu tespitlerini ispat için epey çaba harcamışlardır. Yataklarımızı gece dolaptan çıkarıp yere serdiğimizizi, sabah ise toplayıp tekrar dolaba kaldırdığımızı bile göçebeliğimizden kalan bir alışkanlık olarak göstermişlerdir. Evlerde o dönemde kullanılan mangal, şilte gibi eşyaların ise hep nakli kolay eşyalar olmalarını göçebeliğin göstergeleri olarak telakki ettiklerine dikkat çeken Yahya Kemal, evin diğer hâllerinin bu görüşleri çürüttüğünü söylüyor.

Bu tespitleri yapan Yahya Kemal, bu kanaati yaygınlaştırmaya çalışanların iddialarının aslında *yabancıların kanaati* olduğunu belirtir: “(*...*) *Türkün bu vatanda yerleşmemiş ve muhâcerete hazır bir unsur olduğunu isbât etmeye çalışan ağıyar bu fikirleri yaydılar. Bizim bilgilerimizi avladılar. Cedlerimiz göçebe değildiler, fethetdikleri memleketlerde yerleştiler.*” Şairin bu tespitlerini okuduktan sonra doğal olarak aklımıza ilk Türk romanlarındaki züppe tipler geliyor. Ahmet Mithat - Halid

Ziya - Hüseyin Rahmi vb. yazarların romanlarındaki tiplerin Batılı gibi olma, özellikle de Fransız hayat tarzını İstanbul’da inşa etme girişimlerinin hangi neviden garipliklere sebep olduğunu Türk toplumunun, ya da Türk Edebiyatının o dönemine ait araştırma kitaplarında ayrıntılı olarak görmemiz hâlen mümkün.

Yahya Kemal’in işaret ettiği ve dikkat çektiği hayat tarzı ve bu hayat tarzının meydana getirdiği anlayış ve kültürü ise yazının şu cümlelerinden takip edebiliriz: “*Biz ancak bu son asırda Türk evi bozulduktan beri kirâlık evlerde sürünüyoruz. Eski Türk evini tahayyül, şiir sâhasında kalsın; onu hayatta bir daha ihyâ etmek muhâldir. Cedlerimizin evleri ve eşyâsı yaşayışlarının tarzından doğmuştur. Bağdaş kurmak şilteyi, minderi; sahandan elle yemek leğenle, ibriği, el silecek sırma havluları îcâd etmişti.*”

Yahya Kemal 1922’de yazdığı bu yazısında dikkat çekmiyor ama cedlerimizin inşa ettiği binalarda kullanılan malzemelerin de *ima* ettikleri üzerinde durulabilir. Mesela cedlerimiz *cami* gibi, *medrese* gibi, *tekke* gibi ibadete ve inanca teallük eden özelliklere sahip olan binalarda bugün bile sağlamlıklarını koruyan (estetüğinden söz etmiyoruz bile) malzemeler kullanmıştır. Bu saydığımız üç bina türünde de cedlerimiz yapı malzemesi olarak taş kullanmışlardır. Bina inşa ederken taşı kullandıkları bir başka mekân ise *saray*dır. *Sarayın neye* işaret ettiğini söylemeyi zaid addediyoruz. Bu neviden binalarda yapı malzemesi olarak taşı kullanan cedlerimiz, kendi ikametleri için kullandıkları binalarda ise malzeme olarak *ahşapı* kullanmışlardır. Bu tercih belki de cedlerimizin bu dünyaya bakışlarıyla doğrudan alakalı bir tercihti. Belki de değil mutlaka dünyaya bakışlarıydı inşa ettikleri binalarda kullandıkları malzemeleri tercih edişleri. Söylemeye bile gerek yok *bu dünya geçici bir yer, bir oyun ve eğlence mekânıydı*. Hatta bize emanet edilen çocuklarımız bile bu oyunun bir unsurudurlar. Geçici ve bir oyun ve eğlence mekânı olan bu dünyada kaldıkları süre boyunca ikamet edecekleri, kendilerine *ait* bir köşeleri ve ilk evrenleri olan *evi* de *geçici* bir malzemededen yapmalarından daha tabii bir tercih olabilir mi? Taş kalıcılığı, dayanıklılığı *ima* ederken, ahşap geçiciliği *ima* etmektedir.

Bu hayat tarzını hasretle aradığını bildiğimiz şair, tahassürle bu hayat tarzına elveda der. Avrupa’nın yaşayış tarzını taklit ettiğimize ve bu taklidin de bizi değiştirdiğine dikkat çeken Yahya Kemal, “*tepeden turnağa kadar yeni mürebbilerimize benziyoruz*” tespitini yapar. Alıntıdaki mürebbi kelimesine dikkat ediniz. Mürebbi kelimesine çok yüzeysel olarak terbiye eden anlamını verirsek (yüzeysel diyoruz, çünkü *rab* kelimesi ile aynı kökten gelmektedir ve *rab* kelimesinin tedailerini ise hepimiz hatırlarsınız) şairin dikkat çektiği tehlike konusunda ne kadar haklı olduğunu 92 yıl sonra da olsa görürüz! Şairin şu tespiti ise bize bu yazıyı yazdırdı: “*Saçlarımızı onlar gibi kestiriyoruz, onlar gibi traş oluyoruz, onlar gibi yiyor, onlar gibi içiyor, onlar gibi yatıyor, onlar gibi çok ayakta duruyor, az oturuyoruz.*” 1922’de Yahya Kemal’in şikâyet ettiği ortam ile bugünü karşılaştırmak mümkün bile değil. Şair bugünleri görseydi, acaba neler yazardı?